rijksuniversiteit groningen

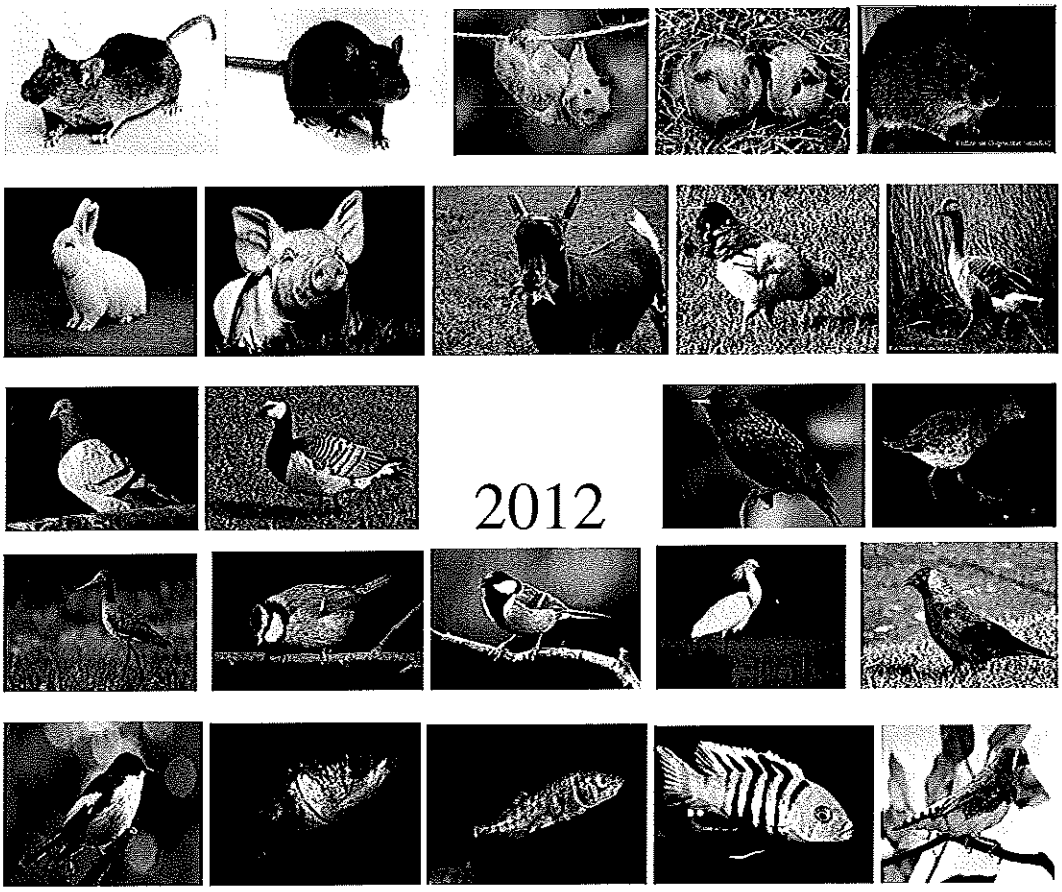
umcg

Jaarverslag Proefdierdeskundigen

Vergunninghouder Rijksuniversiteit Groningen

M. van der Meulen-Frank
C.M.A. Thuring

3 juni 2013

Inhoudsopgave

Inleiding **3**

1 Dierproeven en proefdieren binnen de RUG in cijfers **4**

2 Toezicht op het welzijn van proefdieren **10**

2.1 Intern toezicht 10

2.2 Extern toezicht 12

3 Overige activiteiten **14**

4 Tot besluit en plannen 2013 ..... **16**

Inleiding

In het jaar 2012 werd door vergunninghouder Rijksuniversiteit Groningen (RUG) voor het vierde jaar het Publieksjaarverslag proefdiergebruik RUG/ UMCG gepubliceerd. In samenwerking met 3 andere universiteiten en de Stichting Proefdiervrij werd in constructief overleg stap voor stap gewerkt aan aanpassingen van het eerst gepubliceerde Publieksjaarverslag. Het Jaarverslag Proefdierdeskundigen vormt een van de basisdocumenten voor het Publieksjaarverslag.

Buitenstaanders die inhoudelijk interesse tonen in het dierexperimenteel werk van de RUG, worden met het Publieksjaarverslag proefdiergebruik RUG/ UMCG in grote lijnen geïnformeerd, terwijl met het Jaarverslag Proefdierdeskundigen voldaan wordt aan de wettelijk verplichte rapportage (ex. Art. 2 Wet op de dierproeven (Wod)) aan de vergunninghouder, waarin de werkzaamheden van de proefdierdeskundigen specifiek belicht worden. Omdat ook van buitenaf belangstelling werd getoond voor het Proefdierkundig Jaarverslag zullen de proefdierdeskundigen onderhavig jaarverslag op de website van de RUG plaatsen.

Middels bovenstaande benadering hopen de proefdierdeskundigen van de RUG allen die betrokken zijn bij en belangstelling hebben voor dierexperimenteel werk van de RUG, adequaat te voorzien van informatie over hun werkzaamheden in 2012.

Groningen, juni 2013

Miriam van der Meulen-Frank
Catriene Thuring

Proefdierdeskundigen Rijksuniversiteit Groningen.

1 Dierproeven en proefdieren binnen de RUG in cijfers

De proefdierdeskundigen maken bij hun taakuitoefening gebruik van de gegevens die binnen de RUG vastgelegd worden over alle uitgevoerde dierproeven en gehouden proefdieren. De meest relevante informatie wordt door de personen die het experiment uitvoeren, in welzijnsdagboeken vastgelegd. Bij afronding van experimenten worden de zogeheten welzijnsevaluaties opgesteld door de onderzoekers die verantwoordelijk waren voor de betreffende dierproef. In deze welzijnsevaluaties wordt beschreven hoe een dierproef verliep, of dit conform verwachting was en of voor een eventueel vervolg de uitgangspunten voor de dierproef gewijzigd moeten worden. Een wijziging kan bijvoorbeeld leiden tot verfijning van de dierproef of het verhogen van de kwaliteit in een bepaald diermodel. De proeven worden ook beschreven in coderingen volgens het format van de Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit (NVWA). In onderhavig hoofdstuk worden de belangrijkste punten uit de registratieronde 2012 beschreven.

In 2012 werden binnen de RUG 30.532 dierproeven verricht. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de aantallen dierproeven uitgesplitst per diersoort in de periode 2008-2012.

Tabel 1: Aantal dierproeven binnen de Rijksuniversiteit Groningen in de periode 2008-2012.

Diersoort	2008	2009	2010	2011	2012
Muizen	11632	11402	12202	11345	13211
Ratten	6003	7542	8224	8636	8475
Hamsters	104	164	165	18	70
Cavia's	191	164	143	250	204
Andere knaagdieren	1367	135	104	319	223
Konijnen	23	17	36	32	7
Andere vleeseters	0	0	0	5	0
Katten	3	0	0	0	0
Oude wereld-apen	0	7	0	0	0
Varkens	28	34	48	20	16
Geiten	0	0	3	2	2
Schapen	0	0	10	2	0
Kippen	355	111	142	0	190
Kwartels	0	0	74	68	0
Andere vogels	10897	7220	7252	3613	6401
Amfibieën	20	4	0	0	0
Vissen	352	619	632	301	1733
Totaal	**30975**	**27419**	**29035**	**24611**	**30532**

Ten opzichte van het jaar 2011 zijn in 2012 5921 meer dierproeven verricht; een stijging van 24%. Deze stijging is voor een belangrijk deel terug te voeren op het aantal dierproeven uitgevoerd met vogels, stekelbaarzen en muizen. Twee onderzoeksgroepen verrichten veldstudies aan vogels. In beide groepen is het aantal dierproeven substantieel gestegen. Het ging om projecten met koolmezen, pimpelmezen, kemphanen en grutto's, waarbij meer dieren werden bestudeerd dan in het voorafgaande jaar. Er is een forse stijging in de rubriek dierproeven met vissen, mn. stekelbaarzen, omdat de dierexperimenten pas geregistreerd worden bij het beëindigen van een project. Het betrof voornamelijk kweek in de eigen faciliteit. Het gebruik van muizen laat jaarlijks een fluctuatie zien, die het gevolg is van het moment waarop studies worden afgerond, en van aantallen actieve onderzoekers.

In onderstaande tabel worden gegevens over proefdiergebruik binnen de RUG weergegeven. Een toelichting volgt na de tabel.

Tabel 2: Proefdiergebruik 2012 binnen de Rijksuniversiteit Groningen: cijfers nader bekeken.

Verdeling over faculteiten:		
Aantal dierproeven van faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (FWN)	13166	45 % van het totaal
Aantal dierproeven van faculteit Medische wetenschappen (FMW)	17366	55 % van het totaal
Aantal dierproeven van faculteit Letteren	0	0 % van het totaal
Meest toegepaste doeleinden:		
Dierproeven met doel: andere wetenschappelijke vraagstelling	8599	28% van het totaal
Dierproeven met doel: wetenschappelijke vraag m.b.t. gedrag van dieren	6499	21% van het totaal
Dierproeven met doel: wetenschappelijke vraag m.b.t. andere ziekten bij mensen	5855	19% van het totaal
Dierproeven ingedeeld naar mate van ongerief:		
Aantal dierproeven waarbij sprake was van gering ongerief	13170	43% van het totaal
Aantal dierproeven waarbij sprake was van gering tot matig ongerief	6140	20% van het totaal
Aantal dierproeven waarbij sprake was van matig ongerief	9280	30,3% van het totaal
Aantal dierproeven waarbij sprake was van matig tot ernstig ongerief	1731	6 % van het totaal
Aantal dierproeven waarbij sprake was van ernstig ongerief	176	0,6 % van het totaal
Aantal dierproeven waarbij sprake was van zeer ernstig ongerief	35	0,1 % van het totaal

Specifieke dierproeven:		
Aantal dierproeven waarbij dieren geëuthanaseerd werden zonder voorafgaand een experimentele handeling te hebben ondergaan	3911	13 % van het totaal
Aantal dierproeven waarbij dieren een operatieve ingreep ondergingen onder anesthesie inclusief pijnstilling	5057	17 % van het totaal
Aantal dierproeven waarbij dieren werden bestraald	1176	4 % van het totaal
Aantal dierproeven waarbij bij dieren een ontsteking/infectie werd opgewekt	1096	3,5 % van het totaal
Hergebruik van proefdieren:		
Aantal dierproeven waarbij dieren werden hergebruikt, dus een tweede maal in proef gingen	1139	4 % van het totaal
Dierproeven met transgene proefdieren:		
Aantal dierproeven met transgene muizen	3583	12 % van het totaal
Aantal dierproeven met transgene ratten	25	0,1 % van het totaal
Aantal dieren gefokt vs. aantal dieren gedood vóór de proef:		
Aantal gefokte niet–transgene dieren	8623	
Aantal niet-transgene dieren gedood vóór het begin van de proef	6041	
Aantal gefokte transgene dieren	37943	
Aantal transgene dieren gedood vóór het begin van de proef	35614	
Proefdiersoorten:		
Aantal gebruikte diersoorten	24	
Betrokken personen:		
Totaal aantal artikel 9 functionarissen, hoofdaanvrager van een DEC aanvraag	191	
Totaal aantal betrokken artikel 12 functionarissen	51	
Proefdierkundig onderwijs:		
Aantal georganiseerde cursussen proefdierkunde	3	
Aantal cursisten cursus proefdierkunde	101	

In augustus van het jaar 2011 werd het klimaat van de nieuwe dierfaciliteit van de Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen (FWN) als onvoldoende beoordeeld door de NVWA. In 2012 zijn grote inspanningen gepleegd om de voorzieningen in de faciliteit zodanig aan te passen dat wel voldaan wordt aan de wettelijk vereiste klimaatcondities. Werkzaamheden in de dierfaciliteit vonden in de 2e helft van 2012 plaats en daarom is het gebruik van de faciliteit in die periode beperkt. Effectief was wel sprake van een stijging van dierproeven met 1282 binnen deze faculteit: van 2998 in 2011 naar 4280 in 2012.

Ten aanzien van de verdeling van dierproeven over de faculteiten kan gesteld worden dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden van 70 % : 30 % in 2011 naar 55% : 45% in 2012 voor FMW t.o.v. FWN. De boven beschreven sterke stijging van het aantal dierproeven andere vogels en stekelbaarzen en het lichte herstel van het "verbouwingseffect" bij FWN veroorzaken een sterke verschuiving in het aandeel van de twee faculteiten in het dierexperimenteel werk van de RUG bij een gelijk aantal dierexperimenten binnen FMW.

De genoemde doelen om dierproeven uit te voeren zijn niet gewijzigd ten opzicht van voorgaande jaren: een wetenschappelijke vraagstelling en een vraag verband houdend met ziekten bij mensen zijn van toepassing op bijna de helft van het aantal dierproeven. In absolute aantallen is een stijging van 2500 dierproeven voor deze doelen genoteerd. Het doel 'een wetenschappelijke vraag m.b.t. gedrag van dieren' is procentueel met 13,3% en absoluut met ruim 2400 experimenten gestegen. Eerder hebben zich vergelijkbare fluctuaties voorgedaan.

Een specifieke beschrijving van het ongerief ondergaan door dieren in een proef werd in de eerder genoemde welzijnsevaluaties weergegeven. Uit de jaarregistratie valt op te maken dat 63% van de dierproeven resulteerde in gering of gering tot matig ongerief voor de betrokken dieren.

Zesendertig procent van de dierproeven heeft geresulteerd in matig of matig tot ernstig ongerief voor de proefdieren. T.o.v. 2011 is er sprake van een absolute stijging met 700 dieren. Dit ongeriefsniveau kan enerzijds voortkomen uit één enkele procedure. Anderzijds kan het de resultante zijn van een opeenvolging van ingrepen die afzonderlijk minder ongerief veroorzaken, maar waarbij door summatie het totale ongerief matig of matig tot ernstig is. Het betreft een substantiële groep dieren waarvoor mede door het voortdurend toezicht van de proefdierdeskundigen verfijningen aangebracht worden om de mate en de duur van het ongerief verder te beperken.

Ernstig ongerief was van toepassing op 176 dierproeven. Deze dierproeven werden uitgevoerd in het kader van 37 verschillende onderzoeksprojecten. Het betrof ratten en muizen waarbij in het overgrote deel door complicaties (zoals slecht herstel na operatie) het ongerief hoger uitviel dan vooraf ingeschat was. In deze situaties werd het humaan eindpunt toegepast. Het humaan eindpunt wordt voorafgaand aan het uitvoeren van een dierproef vastgelegd en houdt in dat een dier uit proef wordt genomen wanneer het lijden van het dier niet langer acceptabel is. In genoemde gevallen betekende het "uit proef nemen" dat het dier werd geëuthanaseerd. Bij één studie werd door een foute instructie een te hoge dosering van een schadelijke stof op de verkeerde manier toegediend, waardoor de dieren ernstig ongerief ondervonden en stierven. Bij een andere studie leidde onjuiste inschatting van ongerief bij dieren in een hersentumor model tot onnodig ongerief bij de dieren. In beide gevallen is actie ondernomen om herhaling te voorkomen en risico's te verkleinen.

Vijfendertig dierproeven in 9 verschillende projecten resulteerden in zeer ernstig ongerief voor de betrokken dieren: het ging om 17 muizen en 18 ratten. De muizen maakten deel uit van 2 projecten met een snel verouderende muizenstam waarbij ouderdomscomplicaties op jongere leeftijd optraden. Door het ontbreken van een zorgvuldige controle en registratie door de onderzoeker hebben de dieren meer ongerief ondervonden dan nodig. Bij 5 ratten kwam het hoge ongerief voort uit een defect verwarmingselement in een mobiele huisvestingunit. Dieren zijn door oververhitting overleden. Drie ratten ondergingen een dierproef waarvan de inschatting was dat het ongerief ernstig zou zijn. Deze dieren ontwikkelden ernstiger symptomen dan verwacht en het humane eindpunt werd daarom toegepast. Complicaties na een vena jugularis canulatie resulteerden bij 5 ratten in substantieel meer ongerief dan verwacht. Bij de overige 5 ratten trad onverwacht een plotselinge verergering van het ongerief op, waardoor humane eindpunten niet (tijdig) toegepast konden worden.

In alle gevallen van ernstig en zeer ernstig ongerief werd uitvoerig overlegd met de betrokken onderzoeker(s) en vond zo mogelijk intensieve begeleiding plaats bij de behandeling van andere dieren binnen hetzelfde onderzoek om herhaling in de toekomst te voorkomen. Wanneer dieren dood werden aangetroffen in de kooi werd in veel gevallen sectie uitgevoerd om de oorzaak te achterhalen, tenzij het weefsel hiervoor niet meer geschikt was. Een andere aanleiding om uitvoerig te overleggen en/ of sectie te (laten) verrichten was wanneer ongerief in een onderzoek vaker dan incidenteel hoger uitviel dan ingeschat.

De rubriek "specifieke dierproeven" laat zien dat bij 3911 (13%) van de uitgevoerde dierproeven sprake is van het laagste ongeriefniveau voor proefdieren: de betreffende dieren worden *lege artis* geëuthanaseerd zonder voorafgaand een andere handeling te hebben ondergaan. De dode dieren worden bijvoorbeeld gebruikt voor snijpractica of van de dode dieren worden organen uitgenomen. De organen worden vervolgens opgewerkt voor in vitro celkweek. Binnen de Nederlandse Wet op de dierproeven worden deze procedures als een dierproef aangemerkt.

Hergebruik van proefdieren is in 2012 gestegen (2011: 168 zijnde 1%, 2012: 1139 zijnde 4% van het totaal aantal dierproeven).
Het aantal dierproeven met transgene muizen steeg zowel in absolute (862) als relatieve (11.7%) zin ten opzichte van 2011. De stijging in het gebruik van transgene muizen is een trend die zich gestaag voortzet. Middels transgene muizen kunnen onderzoekers zeer nauwkeurig een biologisch proces bestuderen. In toenemende mate wordt binnen de RUG van deze benadering gebruikt gemaakt.

Binnen de dierfaciliteiten van de RUG worden dieren gefokt. Het betreft voornamelijk ratten en muizen, zowel transgeen als niet-transgeen. Lang niet alle dieren die gefokt worden kunnen daadwerkelijk in een dierexperiment gebruikt worden. In 2012 werden 6041 van de 8623 gefokte niet- transgene dieren gedood zonder in experiment gebruikt te worden. Bij de transgene dieren ging het om 35614 van de 37943 gefokte dieren. Dit betekent dat respectievelijk 70 % en 94 % van de gefokte dieren niet voor experimentele doeleinden worden ingezet. Hoewel een deel van de dieren voor continuering van foklijnen gebruikt wordt, hetgeen niet als een dierexperiment wordt aangemerkt volgens de Nederlandse wetgeving, kan niet anders geconcludeerd worden dan dat een substantieel aantal dieren gefokt en vervolgens nooit gebruikt wordt.

Vergunninghouder RUG beschouwt deze situatie als een probleem. Doelstelling was en is om de fok efficiëntie te verhogen d.w.z. het aantal dieren "gedood voor het begin van de proef" zowel in relatieve als absolute zin te verlagen. Inspanningen om deze categorie dieren te beperken betroffen:
- Periodiek overleg tussen CDP en gebruikers van de foklijnen en tussen proefdierdeskundigen en gebruikers van de dierfaciliteit van FWN.

Dit heeft tot een betere controle en afstemming tussen vraag en aanbod geleid. Er zijn in 2012 39 foklijnen gestopt, maar er zijn ook 39 nieuwe foklijnen opgestart.
- Opzetten van de techniek om embryo's te cryopreserveren: het cryopreserveren van embryo's wordt algemeen als de grote mogelijkheid gezien om de fok van waardevolle foklijnen stop te zetten, zonder dat deze verloren gaan.
In 2011 en 2012 werden stappen gezet om deze techniek in huis te krijgen, maar de voortgang was beperkt doordat niet alle kennis en vaardigheid aanwezig was. In 2012 is besloten om een deskundige uit te nodigen om bij de ontwikkeling van de techniek te assisteren. Met deze ondersteuning zal de techniek in 2013 operationeel worden en toegepast kunnen worden.
Enkele stammen zijn extern gepreserveerd. Deze mogelijkheid zal in 2013 verder benut worden als aanvulling op de interne capaciteit.

In de overige rubrieken deden zich geen grote wijzigingen voor ten opzicht van 2011.

2 Toezicht op het welzijn van proefdieren

2.1 Intern toezicht

In de Wet op de dierproeven, artikel 14, staat omschreven dat elke vergunninghouder een gekwalificeerd persoon moet aanstellen, die toezicht houdt op het welzijn van de proefdieren.

Toezicht wordt gedefinieerd als *het verzamelen van informatie over de vraag of een handeling of zaak voldoet aan de daaraan gestelde eisen, het zich daarna vormen van een oordeel daarover en het eventueel naar aanleiding daarvan interveniëren.*

In de definitie van toezicht lijkt besloten te liggen, dat achteraf wordt beoordeeld of aan de gestelde eisen voldaan wordt. De proefdierdeskundigen ervaren dat aan de toezichthoudende taken beter inhoud gegeven wordt door gedetailleerde advisering op de terreinen waarop toezicht gehouden moet worden en door bekwaamheidsontwikkeling te bevorderen. Daarnaast ondervinden de proefdierdeskundigen, dat door een helderder functieverdeling binnen de dierfaciliteiten, overleg over dierenwelzijn beter georganiseerd kon worden en tot verbetering in uitvoering leidde. Genoemde advisering is niet vrijblijvend, immers dit houdt direct verband met de wettelijke plicht de 3 V's (Vervanging, Vermindering en Verfijning) voor zover als mogelijk te implementeren in dierproeven. Daarnaast hebben de proefdierdeskundigen uitdrukkelijk opdracht van de vergunninghouder om in geval van omissies handelend op te treden.

Het interne toezicht door de proefdierdeskundigen is gebaseerd op het dierproevenbesluit, waarin de wettelijke taken van de art. 14 functionaris benoemd zijn:

1. Het houden van toezicht op de wijze van uitvoering van de dierproeven;
2. Het houden van toezicht op de keuze en de verwerving van de proefdieren, waaronder begrepen de fokkerij;
3. Het houden van toezicht op hun verzorging en behandeling zowel voor en tijdens als na de proef;
4. Het houden van toezicht op de eventuele verdoving en euthanasie der dieren en
5. Het houden van toezicht op de registratie van de proefdieren en de dierproeven (zie hoofdstuk 1).

Voor het toezicht op de wijze van uitvoering van de dierproeven, de keuze van de verwerving van proefdieren, de verzorging en behandeling en eventuele verdoving en euthanasie van de dieren zijn een aantal adviesmomenten van belang:

- Advisering aan de Dierexperimentencommissie over alle aanvragen voor dierexperimenten;
- Overleg met onderzoekers over de uitvoering van specifieke dierexperimenten, waarbij afspraken gemaakt worden over een stapsgewijze uitvoering, uitvoering onder toezicht van ervaren personen en tijdige terugkoppeling en ondersteuning van dieren tijdens ziekte en herstel;
- Meekijken bij de uitvoering van nieuwe onderzoekstechnieken en modellen in een zo vroeg mogelijk stadium en advisering op basis van waarnemingen;
- Bespreken van vervolgstappen in het onderzoek met onderzoekers n.a.v. hun rapportage van resultaten aan de proefdierdeskundigen en n.a.v. bevindingen van de proefdierdeskundigen;

Het houden van toezicht op de registratie van de proefdieren en de dierproeven betekent in de praktijk dat de proefdierdeskundigen alle gegevens, die onderzoekers aanleveren, verzamelen, op juiste interpretatie van gegevens uit het welzijnsdagboek controleren en in overleg met coördinatoren van de onderzoeksgroepen de gegevens vaststellen. Deze gegevens worden in

verzameltabellen opgenomen en aan de NVWA verstrekt. Tijdens de uitoefening van de andere wettelijke taken verzamelen de proefdierdeskundigen informatie over dierenwelzijn, die bij de registratie gebruikt wordt.

Hoe vaak individuele dieren of afzonderlijke experimenten gezien zijn door de proefdierdeskundigen varieert van het regelmatig bekijken van een dier i.v.m. ziekte of ontwikkeling van het experimentele model tot het beoordelen van grote aantallen dieren, hun huisvesting en welzijnsgegevens in meerdere dierkamers of de uitvoering van een complexe procedure bij een of enkele dieren. Dit blijkt o.a. uit de interne rapportages, die elektronisch worden opgeslagen.

Bezoekfrequenties zijn voor elke faciliteit afhankelijk van de intensiteit van een dierexperiment en van activiteiten in een ruimte op basis van de volgende criteria:

- De wettelijk vastgelegde toezichthoudende taken
- Het ongerief dat verwacht of geconstateerd wordt bij de dieren
- De complexiteit van de handelingen en de bekwaamheid van de uitvoerenden
- De bekendheid van de proefdierdeskundigen met dierexperimentele handelingen en/ of apparatuur ingezet bij dierproeven binnen de faciliteit

In 2012 bezochten de proefdierdeskundigen het CDP en de faciliteit van het Centrum voor Levenswetenschappen op 8 dagen per maand, minimaal eenmaal per dag en door één of beide proefdierdeskundigen (gemiddeld ca. 37% van het aantal werkdagen), vaak samen met een onderzoeker (artikel 9 functionaris ex Wod), biotechnicus (artikel 12 functionaris ex Wod) of proefdierverzorger (artikel 12 functionaris ex Wod).
Met coördinatoren van vrijwel alle onderzoeksgroepen werd periodiek een rondgang gemaakt langs alle aanwezige dieren van de betreffende groep. Hierbij werden dierenwelzijn, huisvesting en verzorging en punten van algemene aard besproken en beoordeeld. Waar nodig en mogelijk werden aanbevelingen voor verbeteringen gedaan. De voorbereiding van deze bezoeken door de coördinatoren is voor de uitvoerenden een stimulans hun welzijnsbewakingsdocumenten goed op orde en voor derden inzichtelijk te houden.

In het overgrote deel werd geconstateerd dat dierproeven zorgvuldig werden uitgevoerd conform afspraken vastgelegd in DEC-aanvragen. Onderstaand staan voorbeelden van bevindingen die in overleg met de onderzoekers verbeterd zijn:

- Individuele huisvesting van sociale dieren zonder onderbouwing of toelichting;
- Het onvoldoende frequent controleren van verouderende dieren;
- Het waarnemen van ongerief, correct interpreteren van deze waarnemingen en hier adequaat naar handelen en het overzichtelijk vastleggen van de waarnemingen in welzijnsdagboeken;
- Uitval ten gevolge van bestraling.

In 2012 werd in samenwerking met de CDP een nieuw systeem voorbereid voor dieren met welzijnsproblemen, dat moet leiden tot verbetering van de herkenbaarheid van deze dieren en de opvolging van een behandel- of actieplan.

In het kader van verfijning van dierproeven hebben de proefdierdeskundigen 2 projecten uitgevoerd.
Ten eerste hebben zij op locatie scholing en training in het verrichten van secties georganiseerd. Het doel was om intern op de juiste wijze materialen te kunnen afnemen en deze voor nader onderzoek in te sturen. Ondanks de training worden in huis weinig secties verricht, maar het insturen van levende dieren met onbegrepen ziekteverschijnselen is toegenomen, zodat de gewenste bijdrage van pathologisch onderzoek aan verfijning in dierexperimenteel onderzoek wel geleverd wordt. Er worden geen ernstig zieke dieren levend voor pathologisch onderzoek ingestuurd. Voor deze categorie is het van belang dat er in 2013 opnieuw aandacht besteed wordt aan het uitvoeren van secties binnen de dierfaciliteiten.

Ten tweede is in overleg met een van de onderzoeksgroepen het bestaande protocol "Bestralingszorg" geschikt gemaakt voor algemeen gebruik, waarna alle gebruikers die te maken hebben met dieren met bestralingsgerelateerde problemen het protocol zijn gaan toepassen.
Het project om euthanasieprocedures te optimaliseren is in 2012 gestart en zal in 2013 afgerond worden.

In 2012 is binnen CDP een zebravissen unit opgestart. De proefdierdeskundigen hebben zich georiënteerd op huisvesting, verzorging en welzijn van deze diersoort. Er heeft regelmatig overleg met de betrokken dierverzorgers en onderzoekers plaatsgevonden.

2.2 Extern toezicht

De Nederlandse Voedsel en Waren autoriteit (NVWA) houdt toezicht op de naleving van de Wet op de dierproeven.

In 2012 werden door een NVWA inspecteur 5 bezoeken aan verschillende dierfaciliteiten van de RUG gebracht. De bezoeken waren reguliere inspecties. Er werd tevens op 2 locaties een veldinspectie uitgevoerd.

In 2011 is door NVWA extra aandacht besteed aan de organisatie van het toezicht conform artikel 14 van de Wod door de vergunninghouders in Nederland. Hier is in 2012 geen vervolg aan gegeven.

De inspectie hanteerde inspectielijsten voor de volgende onderwerpen:
- Huisvesting en verzorging
- Deskundigheid personeel
- Handelingen op werklocatie
- Ontheffing verlening
- Uitvoering conform onderzoeksplan
- Reden dierproef

Aan de hand van de lijsten wordt bepaald of minimaal voldaan wordt aan de eisen die gesteld worden door de Wet op de dierproeven.

In twee gevallen heeft de inspectie een schriftelijke waarschuwing naar de vergunninghouder gestuurd. Het betrof uitvoering van proeven anders dan beschreven in het onderzoeksplan met meer ongerief voor de dieren als gevolg en het individueel huisvesten van sociale dieren zonder dat daarvoor aanleiding was en het onvoldoende vastleggen van welzijnsgegevens.
Evenals in 2011 werd in 2012 geconstateerd dat met de uitvoering van proeven begonnen was voordat een positief DEC advies was afgegeven en/of de benodigde ontheffingen verkregen waren en de proefdierdeskundige niet geïnformeerd was over de start van de proef (overtreding van respectievelijk art. 10a, 11 en art. 14 Wod). Deze constateringen vormden aanleiding voor de inspecteur wederom overleg met de vergunninghouder zelf te voeren. De gebruikers zijn nogmaals doordrongen van de noodzaak om hun vergunningen en ontheffingen tijdig aan te vragen en zij realiseren zich nu welke maatregelen de vergunninghouder en NVWA neemt als hieraan niet wordt voldaan.

De inspecteur stuurde zijn bevindingen van de overige bezoeken per e-mail naar de proefdierdeskundigen. Bevindingen van de inspecteur hadden betrekking op verschillende aspecten van huisvesting, verzorging en welzijn van proefdieren:

- zoetwater aquaria: alarmering bij calamiteiten en kennis over waterkwaliteit;
- pathologie: onvoldoende gebruik van informatie uit pathologisch onderzoek voor verfijning van experimenten;
- individuele huisvesting van sociale dieren;
- onjuiste (te lage) inschatting van ongerief;
- onvoldoende vastleggen van handelingen in welzijnsdagboek.

Deze aspecten behoefden wel aandacht, maar hadden geen of slechts geringe invloed op het welzijn van de proefdieren. De proefdierdeskundigen handelden alle bevindingen van de inspectie af in overleg met betrokken onderzoekers, andere medewerkers, managers en proefdiercoördinatoren.

In 2012 vond geen herinspectie van het klimaat op de locatie Centrum voor Levenswetenschappen plaats, maar de bouwkundige aanpassingen, nodig om tekortkomingen aan het klimaat op te heffen, werden wel voor het eind van het jaar afgerond. De inspecteur was zeer tevreden over de uitvoering van de veldproeven.

De proefdierdeskundigen zijn evenals vorige jaren voor elke bevinding van de NVWA nagegaan in welke categorie van tabel 3 de bevindingen vielen. Hierop baseerden zij hun aanpak van de bevinding.

Tabel 3: Inspectiebevindingen ingedeeld in 3 verschillende typen.

Bevindingen door de inspecteur	Taakinvulling proefdierdeskundigen
1. overeenkomstig bevindingen van de proefdierdeskundigen	1. verbeterproces of situatie die ondanks inspanningen van de proefdierdeskundigen nog niet is verbeterd
2. door de proefdierdeskundigen anders ingeschat	2. proefdierdeskundigen baseren hun oordeel mede op hun kennis van de organisatie en van bekwaamheden van personen, bevindingen van de inspecteur daardoor nuanceren.
3. door de proefdierdeskundigen niet opgemerkt	3. nagaan of eigen functioneren verbeterd kan worden: a. toevalsbevindingen • continue alertheid b. bevindingen die structurele aanpassing behoeven: • interne opleidingen • meewerken aan opstellen en implementeren van werkinstructies • voorscreening onderzoeksaanvragen • extra aandacht voor bepaalde items tijdens bezoeken aan de werkvloer • invoeren periodieke bezoeken aan de werkvloer met een coördinator van een onderzoeksgroep • invoeren van risico-inventarisaties

3 Overige activiteiten

Het houden van toezicht op het welzijn van proefdieren gebeurde niet alleen in engere zin direct op de werkvloer, maar ook in bredere zin. Onder dit laatste vielen activiteiten die leidden tot een up-to-date kennisniveau van beide proefdierdeskundigen inzake proefdierkunde. Daarnaast werden activiteiten ondernomen die ten goede kwamen aan de gezondheid van proefdieren en een bijdrage leverden aan de kwaliteit van (toekomstige) artikel 9 of artikel 12 functionarissen. Onderstaand volgt een beschrijving van de belangrijkste additionele activiteiten.

Een dossier dat ook al in 2011 in beeld was is het voorbereiden van de herziene Wet op de dierproeven. Intern werden gesprekken gevoerd om de vorming van de Instantie voor Dierenwelzijn, een nieuw element van de herziene wet, te bespreken; een toelichting werd verzorgd voor gebruikersgroepen van de twee dierfaciliteiten. Door beide proefdierdeskundigen werd deelgenomen aan een workshop "Toetsing en Toezicht Nieuwe Stijl" georganiseerd door de Nederlandse Vereniging voor Proefdierkunde.

In 2012 werd een belangrijke slag gemaakt in het professionaliseren van de stage Biotechniek. MBO en HBO studenten volgen deze stage teneinde hun artikel 12 certificaat te behalen. De stages worden met name georganiseerd binnen de Centrale Dienst Proefdieren. Het eenduidig beschrijven van biotechnische ingrepen, het vastleggen van leerdoelen en toetsingscriteria moet leiden tot een goede kwaliteit van de stages Biotechniek en daarmee tot verantwoord gebruik van proefdieren.

Nadat het protocol "schoon werken" (over te betrachten hygiëne en aseptiek in operatiekamers) gereed was gekomen in 2011, werd het in 2012 gepresenteerd voor de gebruikersgroep van de Centrale Dienst Proefdieren. Gebruikers waren overtuigd van nut en noodzaak en het protocol werd ingevoerd.

Een veterinair patholoog werd ingeschakeld om op de beide proefdierlocaties een cursus te verzorgen voor medewerkers. Doel van de cursus was medewerkers vertrouwd te maken met een sectieprotocol waardoor in geval van onbegrepen ziekte of sterfte organen en weefsel geprepareerd kunnen worden voor post-mortem analyse.

Beide proefdierfaciliteiten werkten aan de voorbereiding en het implementeren van een elektronisch bedrijfssysteem, waarin ook gegevens m.b.t. dierenwelzijn worden opgenomen. De proefdierdeskundigen participeerden actief in het testen van deze systemen en het adviseren over optimalisatie.

De proefdierdeskundigen voerden op regelmatige basis intern overleg met de Facultaire dienst dierverzorging (FDD, FWN), met het management CDP en met de vergunninghouder. Veel contacten met de vergunninghouder verlopen via de juridische afdeling. Daarnaast was er contact met de portefeuillehouders van de Faculteit Medische Wetenschappen en Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen.

De beide RUG proefdierdeskundigen zijn lid van enkele commissies. Onderstaand volgt een puntsgewijze opsomming:

Catriene Thuring

- Zij is lid van de groep coördinatoren Cursus Proefdierkunde; de cursus leidt onderzoekers op tot de artikel 9 bevoegdheid;
- Zij is lid van de groep Dialoog Transparantie en Verantwoording; deze groep buigt zich over het jaarlijks door de vergunninghouder te publiceren Dierexperimenteel Jaarverslag;
- Zij is lid van de FELASA werkgroep "Education of Students in Life Sciences and Medical Sciences";
- Zij is voorzitter van de Stichting Proefdierkundige Informatie (SPI).
- Zij is proefdierdeskundige voor externe vergunninghouders: IPG, IQ Corporation, Brains-on-Line en Mucosis. In september 2012 beëindigde zij het toezichthouderschap voor IPG. Aanleiding was het feit dat de dierexperimentele activiteiten van deze vergunninghouder zich grotendeels verplaatsten naar het zuiden van het land, hetgeen een onevenredige tijdsinvestering impliceerde.

Miriam van der Meulen

- Zij is a.i. voorzitter van de Commissie Toetsing en Advies; deze commissie adviseert over de inhoud van de artikel 14 opleiding;
- Zij is lid van de Curriculum Commissie. De commissie adviseert over de inhoud van artikel 12 opleidingen. Deze commissie was niet actief in 2012;
- Zij is co-mentor van 2 proefdierdeskundigen in opleiding.
- Zij is proefdierdeskundige voor externe vergunninghouder Equine Diagnostics. Zij is plaatsvervangend proefdierdeskundige voor de externe vergunninghouders Brains-on-Line en Mucosis.

De proefdierdeskundigen woonden, al dan niet gezamenlijk, de volgende bijeenkomsten bij:

Bijeenkomsten extern 2012

Januari	Bijeenkomst groep Dialoog Transparantie en Verantwoording, Wageningen
Februari	Symposium Systematic Reviews Nijmegen
April	Bijeenkomst beroepsgroep proefdierdeskundigen, Zeist
Mei	Bezoek zebravissenfaciliteit Erasmus Medisch Centrum, Rotterdam
Mei	Opening faciliteit Wageningen Universiteit, Wageningen
Mei	Bijeenkomst groep Dialoog Transparantie en Verantwoording, Wageningen
Juni	Bijeenkomst Commissie Toezicht en Advies
September	Bijeenkomst Association for Assessment and Accreditation of Laboratory Animal Care international, Aken
September	Bijeenkomst groep coördinatoren Cursus Proefdierkunde, Utrecht
September	Symposium GMO facilities, Milaan
Oktober	Cursus visziekten, Lelystad
Oktober	NVP-NVDEC workshop "Toetsing en toezicht nieuwe stijl" , Rijswijk
November	Congres Biotechnische Dagen, Egmond aan Zee
November	Bijeenkomst beroepsgroep proefdierdeskundigen, Utrecht

4 Tot besluit en plannen 2013

In dit jaarverslag hebben de proefdierdeskundigen van de RUG aangegeven wat in hun ogen belangrijke zaken waren in 2012. Daarnaast is in de verschillende onderdelen van het verslag terug te vinden wat er van de doelen die gesteld waren voor 2012 terecht is gekomen. Ook voor 2013 zijn punten geformuleerd waarvan de proefdierdeskundigen vinden dat deze extra aandacht behoeven. Het gaat om de volgende onderwerpen:

De NVWA heeft herinspecties aangekondigd naar aanleiding van de eerder geconstateerde omissies. Er zijn twee aandachtsgebieden geformuleerd: het klimaat van de dierfaciliteit van FWN en het accuraat registreren en delen van gegevens betreffende dierwelzijn in de dierfaciliteit CDP. Hoewel het eerste onderwerp een meer technisch en bouwkundig onderwerp is, zullen de proefdierdeskundigen zich voor beide onderwerpen inzetten, teneinde herinspecties tot een goed resultaat te brengen.

Hoewel aangekondigd was dat de herziene Wet op de dierproeven gereed zou komen in 2012 en van kracht zou worden op 1 januari 2013, werd dit niet gerealiseerd. Dit heeft als consequentie dat discussies over uitvoeringsaspecten van deze wet zullen worden gecontinueerd in 2013. De proefdierdeskundigen zullen hierin participeren op landelijk en lokaal niveau. Wat dit laatste betreft zullen gesprekken over het realiseren van twee goed functionerende, gelijkwaardig georganiseerde Instanties voor Dierenwelzijn met betrokkenen gecontinueerd worden. Beoogd wordt de Instanties voor Dierenwelzijn al operationeel te hebben voordat dit een vereiste wordt vanuit de herzien Wet op de dierproeven.

Het protocol Hygiëne en aseptiek is inmiddels in gebruik binnen de CDP. In 2013 zal een dergelijk protocol opgesteld en besproken worden, samen met de gebruikers, ten behoeve van de dierfaciliteit van FWN. Daarnaast zien de proefdierdeskundigen mogelijkheden tot het optimaliseren van chirurgische ingrepen binnen deze faciliteit. Ook over dit onderwerp zullen zij overleg organiseren met gebruikers en waar mogelijk verbeteringen doorvoeren. Voor de CDP is de wens geuit om volgens een kwaliteitssysteem te gaan werken. De proefdierdeskundigen zullen zich (verder) oriënteren op systemen die meerwaarde hebben voor dierwelzijn.

Ten slotte: In 2012 is bij vergunninghouder RUG een zeer groot aantal dierproeven verricht. Het uitvoeren van dierproeven wordt door vergunninghouder en betrokkenen gezien als een noodzakelijk instrument voor wetenschappelijk onderzoek. Met bekwaamheid en dagelijkse inzet van alle betrokkenen werden deze dierproeven, hoe complex soms ook, verricht in het afgelopen jaar en met dezelfde toewijding zullen ze ook weer uitgevoerd worden in 2013.